

Gediget om före detta rabulist

Folke Edwards har tagit sig före att ge ett helporträtt av en av våra största kolorister och tidsskildrare, Peter Dahl. Han tillför vad konstnären själv försummat att redovisa, konstaterar Olav Wiström i sin anmälan.

Peter Dahls liv och utvecklingsgång som konstnär fram till dags dato har nu Folke Edwards avhandlat i en väl genomarbetad och rikt illustrerad bok fylld med intelligenta observationer och synpunkter. Egentligen borde Peter själv ha skrivit den, säger Folke Edwards. Just därför har han låtit konstnären själv komma till tals på ett mycket frikostigt sätt; halva boken består av långa utdrag ur Peters självbiografiska böcker, saxningar ur artiklar och så vidare.

Biografi

Folke Edwards
Peter Dahl
Bonnier Alba, 1996

Mellan varven gör sedan Folke Edwards sammanfattningar av konststrider och diskussioner där också han själv var aktiv deltagare. Detta, samt att han analyserar ett antal väsentliga målningar från skilda perioder på ett klarsynt och tänkvärd sätt, ger en god reliefverkan åt människans Peter Dahl.

Peter Dahl är född i Norge 1934. När han var fem år reste han med sin mor från Oslo till Stockholm för att återförenas med fadern, som här tillträtt en kontorschefsbefattning. Ett par månader efter avresan ockuperades Norge av Nazityskland. På ett par undantag när blev släkten kvar i Norge.

Peters far var en så svuren nazist man kan tänka sig. Det framgår av de brev, dagboksanteckningar och tidningsurklipp som han lämnade efter sig vid sin död 1985. Dokumenten ger besked om de vanmäktiga och hatiska stämningar som rådde under kriget, hemma i Norge och bland norska medborgare i frivillig eller nödvungen exil. Svenskarnas feghet och eftergivenhet under krigsåren har Peter Dahl ständigt kalfatrat. Men han har också kritiserat normmännens drevjakt på förmenta kollaboratörer efter kriget.

Livet avflått in på skelettet

Kriget förstärkte, tror jag, Peters känsla av "tragisk optimism", som Albert Camus en gång uttryckte det. Livet var avflått ända in på det nakna skelettet, kvar fanns bara väsentlighet och handling – ett moraliskt imperativ i lidandets mörka natt. Det blir, som i Peter Dahls fall, tillämpad etik där liv och konst länkas samman. Och skall man kunna spränga lögnens sista läs i småbitar är det till fördel att man har verktygen och att man har händerna. Hans arbete har under långa perioder, om inte alltid, stått i direkt relation till de sociala strider som rätt i vårt land på morgonen.

Åtskilliga adepter, malliga till bristningsgränsen över att ha kommit in på Mejan, tycktes dessutom tro att de redan var färdiga konst-

Den famösa Sibyllan – målningen var fick myndigheterna att sätta i halsen. När politiken sjunkit undan framträder karaktären av incestuös fantasi, som för samtiden var osynlig.

det inte blir ljusare om man nöjer sig med att vissla i mörkret.

I debattartiklar och offentliga uttalanden har Peter Dahl under årens lopp även satt konstnärernas skrala ekonomiska villkor i fokus. Det brukar hans avundsjuka kolleger glömma. I stället tycks de tro att han i oblyg ärelystnad vill koka och äta hela kontinenter och befolkningar, att hans aptit är obegränsad när det gäller konstnärliga erövringar. Det har de ju rätt i förstås.

Men då bör man komma ihåg att även den ringaste av hans mindre lyckosamma kolleger skulle kunna äta hela solsystem om de fick chansen och att de skulle gråta som Alexander av Makedonien om det sedan inte fanns fler solsystem att koka och äta. Hur som helst är det bara den som inte plågas av de materiella omständigheternas tumskruv som är fri att utveckla sin konst. Konstnärlig frihet är en ekonomisk fråga, noterar Peter Dahl.

Sjutton-arten är arbetade han som lärare. Perioden 1960–70 vid Gerlesborgsskolan, därefter ett par år vid Valand i Göteborg. Och så utnämndes han till ärorik professor vid Konsthögskolan, "Mejan", 1975. Ungefär fyra år var han verksam där innan han smållde igen dörren efter sig med en rysning. Inte mycket till ära med det jobbet. Svårigheterna yttrade sig bland annat i att eleverna ville vara ryggdunkande polare med läraren också när de skulle arbeta. Om de över huvud taget infann sig när de skulle, det vill säga klockan nio på morgonen.

Åtskilliga adepter, malliga till bristningsgränsen över att ha kommit in på Mejan, tycktes dessutom tro att de redan var färdiga konst-

närer och att läraren var en äldre kollega som de till nöds kunde lyssna på för att vara hyggliga. Magistern såg sig inte som terapeut och lekledare, han ville inte vara betald för att gå omkring och tycka om folk. Det är ovärdigt, menar Peter Dahl.

Magistern såg sig inte som terapeut och lekledare, han ville inte vara betald för att gå omkring och tycka om folk. Det är ovärdigt, menar Peter Dahl.

Som pedagog ville han heller inte godkänna tanken att han borde släppa rodet och sätta dit en träfigur i stället. Han har inte schablat bort de värderingar som ligger till grund för hans konstnärskap. Han har således envist hävdats att man bör lära sig teckna efter modell. En stor entusiast är han emellertid, en outtröttlig drömmare och idékläckare. Han vet att av tio initiativ kan tio misslyckas, men låter sig inte nedslås. Det är bara att börja om på nytt, nya och alternativa utvägar finns det alltid. När man handlar med kraft, optimism och generositet blir saker och ting möjliga i möjligheternas illa utnyttjade rike.

Sitt publika genombrott fick han med illustrationerna till, eller rättare sagt tolkningarna av, Fredmans samtliga epistlar, som första gången ställdes ut 1984 på Waldemarsudde i Stockholm. Han hade jobbat när han inte åt och sov. På

kvällen drack han gin och tonic för att orka göra fler utkast och skisser till Bellmantolkningarna. Det var idéer som han inte skulle ha kommit på och definitivt inte genomfört i nyktert tillstånd. För då censurerade han sig själv för hårt. Sedan gällde det att på nykter kalulv få någon ordning på de vilda fantasierna och göra litografier av dem. Efteråt sade han: "Skamligt nog anser jag att många av dessa berusade idéteckningar ofta är bättre än de färdiga litografierna."

Medvindsdagarna hade börjat och Peter Dahl noterade att han blivit allmänhetens gunstling. Sedan gick några år, den gamle rabulisten blev ensamboende attraktiv ungekarl, giftastlystna äventyrsreskor ställde sig i kö intill hans krogbord. Inte minst efter en utställning med erotiska teckningar 1987 kunde verkligen gripande scener utspela sig på Operabaren och Konstnärsbaren.

För att förstå Peters utveckling som konstnär måste två för honom mycket betydelsefulla personer omnämnas: farbrodern, onkel Chrix och farmodern, kallad Mama. Peter brukade tillbringa sommarloven hos Mama i hennes stora Öllövilla som heter Knausen – grannen strax nedanför var ingens mindre än Edvard Munch på Ekely. Mama var "drottning av Knausen", hon skrev dikter, noveller och romaner. Hon spelade piano, läste ryska och gav sånglektioner. En brosch hade hon som hon kallade Stjernebåten. För den andlös lyssnande Peter kunde hon berätta de mest fantastiska sagor med brosch i hand. Oh, med den kunde man åka ut till stjärnorna eller under vattnet på spännande upptäcktsfärder. Hon satte kort och

gott pojken fantasi i så stark svängning att hans yrkesval blir begripligt.

När Peter var på besök hos Mama 1946 blev han lillsagd att namn som inte fick tas i munnen var Hitler, Quisling och prinsessan Sibylla. Sibylla var tyskvänlig under kriget. "Ikke stygge ord!" sade Mama strängt. När Peter mot slutet av sextioalet gjorde en tjugo målningar lång samhällskritisk svit, *Drömmar i soffhörnet*, avbildade han Sibylla med blottat skrev. Framför henne står en herre med erigerad penis. Är det Palme? Eller är det Nixon?

Sedlighetssårande Sibylla

Sibyllamålningen blev ett uppmärksammat rättsfall eftersom den ansågs vara sedlighetssårande och förgelseväckande. Polisen ingrep och avlägsnade målningen från utställningen. Till sist friades konstnären, men skandalen följde honom i årtal. Först 1987 köptes målningen av Göteborgs konstmuseum för ett mångdubbelt högre belopp än det han privat erbjuds 1971. Ja, Peter ville bara sälja konstverket till det ställe där den beslagtogs.

Varför målade han Sibylla som han gjorde? Långt någonstans i bakhuvudet kanske Mamas ord fanns med, vem vet. "Fallet tycks dock för hovets del vara preskriberat eftersom jag i maj 1992 blev inbjuden till en ståtlig kungamiddag på Stockholms slott där det svenska kungaparet stod som värd för det norska. Drottning Silvia kallade mig till en trevlig personlig audiens och jag kom återigen att tänka på Mackie Kniven i *Tolvskillingsoperans* final, där han inte bara blir benådd utan även belönad och får mottaga drottningens välgåendensknningar."

Onkel Chrix var norsk konstgrafiks största namn. Han gjorde bokillustrationer, han gjorde dramatiska och stämningfulla målningar från sin tid i Italien. Andra för Peter oförglömliga målningar var scenerna som onkel Chrix hämtat ur just *Tolvskillingsoperan*. När skådespelet sattes upp 1950 på Intiman i Stockholm i regi av Ingmar Bergman gick Peter dit hela fem gånger. Denna uppsättning blev hans Stora Teaterupplevelse: "Kom att påverka hela min livsinställning och min inställning till konst och allt annat; det var oerhört", skrev Peter i ett icke avsett brev till Bergman 1988.

Hade sått fröet

Onkel Chrix hade sått fröet, och för pojken var hans målarskrin med de lysande färgerna ett veritabelt trollskrin. "Tänk att en gång få använda såna färger!" På tal om Munch, som Peter skattar mycket högt, finns till sist en lustig liten anekdot. En gång tilltalades Peters far av Munch: "Är ni – är ni er broor?" "Nej, han är i Italien." "Ja, hälsa honom från mig."

Jag avslutar med att citera Peter: "I dag är det många, inte minst kritiker, som med beklagande konstaterar att jag blivit 'snäll'. Men som jag ser det i dag kan elakhet och odlad fullhet lätt bli ett publikfrieri, inte till 'vanligt' folk visserligen, men till många av dem som anser sig intellektuella."

OLAV WISTRÖM